

Araştırma Makalesi/Research Article

KAMUSAL ALAN ve MÜZİKAL ÖĞRENME: TRAKYA ÇİNGENELERİ*
PUBLIC PLACE AND MUSICAL LEARNING: GYPSIES OF THRACE

Ulaş ÖZER**

Geliş Tarihi: 5 Mayıs 2023
(Received)

Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)

ÖZ: Bu makale Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin yaşantılarında gerçekleşen müzikal öğrenmenin nasıl gerçekleştiği sorusuna odaklanan bir çalışmadır. Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin yaşantısında önemli yer tutan mahalle ve sokak gibi kamusal alanlar, buradaki öğrenmenin temel unsurlarından biridir. Buradaki müzisyenlerin müzikle olan ilişkileri, sadece yetenek ve kültürle açıklanamaz. Bu ilişkide çok sayıda belirleyen bulunmaktadır. Nitel bir çalışma olan bu çalışmanın verileri, Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerle gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çingene, Müzik, Kamusal Alan, Öğrenme

ABSTRACT: This article is a study focusing on the question of how musical learning takes place in the lives of Gypsy musicians living in Thrace. Public places such as neighborhoods and streets, which have an important place in the lives of Gypsy musicians living in Thrace, form the basis of learning here. The relationship of the musicians here with music cannot be explained by talent and culture alone. There are many determinants in this relationship. The data of this study, which is a qualitative study, were obtained through interviews with Gypsy musicians living in Thrace.

Key Words: Gypsy, Music, Public Place, Learning

GİRİŞ

Neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt bir olgu olan eğitim, ilk insanın hayatta kalması; deneyim yoluyla edindiği bilgiyi çevresine ve sonraki kuşaklara aktarması; hayatta kalabilmek ve doğa ile baş edebilmek için ihtiyacı olan birikim ve organizasyon gücünü sağlaması gibi yaşamsal ihtiyaçların bir gereği olarak insanlığın yaşamının merkezinde hep yer aldı. Tarih boyu sayısız kez tanımlandı ve bu tanımlar tarihsel süreç içinde güncellenerek bugüne evrildi. Eğitim, hem tarihsel koşulların gerektirdiği iş gücünü yaratmak hem de bu tarihsel koşulların sürekliliğini ve yeniden üretimini garanti altına almak açısından kritik bir önem taşıdı. Toplumsal

* Bu çalışma “Trakya’daki Çingene Müzisyenler ve Yaşantıda Gerçekleşen Müzikal Öğrenme” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktor Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, ozer.ulas@gmail.com, ORCID:0009-0006-0351-4260

yaşantımızda bu denli belirleyici olan eğitimi kısaca toplumsal üretim biçiminin belirleyicisi olan sınıf tarafından idealleştirilen (gerçekleşmesi istenen) değerlerin, yaşam tarzının, tutum ve alışkanlıkların toplumsallaştırılması süreci olarak tanımlayabiliriz (İnal 2004: 48, 49). Eğitim sözcüğü, *Eğ-* (eğmek) fiil kökünden türemiş bir sözcüktür; bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek gibi anlamlar taşır (Akt. Yayla, 2005: 5). Bu bakımdan eğitim kavramı derin bir politik içeriğe sahiptir. Öğrenme ise eğitimden farklıdır. Eğitim, bir üstyapı aracı/ kurumu olarak politik bir plan, program ve içeriğe sahipken öğrenmenin merkezinde duran özne, bu süreçte daha doğrudan bir belirleyici konumundadır. Öğrenmenin, bir problem çözme süreci olduğu da söylenebilir. Süreç içindeki özneler, içinde buldukları çevrenin yaşantılarında ortaya çıkardığı sorulara cevaplar arar; bu problemleri yaratıcı bir yaklaşımla çözmeye çalışır (Freire, 2010: 48, 71). Kamusal alanlar toplumsallaşmayı sağlayan ve farklı insanların aynı zeminde dolaylı ya da dolaysız etkileşime girme olanağı bulduğu alanlar olarak bireyin yaşantısında öğrenmeyi zorunlu kılan, onu bu yönde adım atmaya zorlayan ortak yaşam alanlarıdır. Öğrenme, kamusal alanda bireyin var olabilesininin, başka bir deyişle hayatta kalabilmesininin koşuludur. Kamusal alanların niteliği, öğrenme sürecinin içeriği ve biçimi açısından belirleyici bir rol oynar. Bu alanlar, içinde var oldukları toplumsal koşullara ve o toplumdaki üretim tarzına göre farklılık gösterir (Doğan, 2007: 98). Kamusal alanlar aynı ortamda bulunan, birbirinden yalıtılmış bireylerin oluşturduğu bir kalabalığı değil; birbirini gören, duyan, çevresiyle ilişki kuran, algılayan ve merak eden insanların oluşturduğu bir toplumsallık biçimini ifade eder. Bu açıdan mahalle ve sokaklar, günümüz modern dünyasında gün geçtikçe toplumsal özellikleri bakımından ciddi bir erozyona uğruyor olsa da, sözü edilen niteliklere uyan, gerçek kamusal alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçinde yaşadığımız mahalle ve sokakların niteliği, burada birbiriyle ilişki halinde yaşayan insanların öğrenme süreçleri açısından belirleyicidir. Bu yapı, *açık kaynak kodlu yazılımlar* ile örneklenebilir. Herkesin kullanımına açık olan bu yazılımlara dünya üzerindeki herhangi bir geliştirici/ kullanıcı katkı koyabilmektedir. Süreçte meydana gelen hata ve sorunlar, yine yazılımı geliştiren bu kullanıcılar tarafından bulunur ve giderilir. Bu süreçte yer alan geliştirici ve kullanıcıların sayısı arttıkça daha çok test edilen ve daha çok geliştirici tarafından zenginleştirilen yazılım, böylelikle evrim geçirerek karmaşıklaşır ve mükemmelleşir. Bu örnekten hareketle mahalle ve sokaklar, benzer bir ilişkiyi içeren kamusal alanlar olarak öğrenme süreci açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır.

1. TRAKYA ÇİNGENELERİNİN YAŞAMINDA MÜZİK VE BİR MESLEK OLARAK MÜZİSYENLİK

Çingene sözcüğü, Türkçe Sözlük'te bir etnik topluluğu betimler (<https://sozluk.gov.tr>). Çingen, Kıpti, Roman gibi adlandırmalar yerine de kullanılan bu isim, Hindistan'dan tüm dünyaya yayıldıkları düşünülen, kendilerine özgü tarzları, marjinal meslekleri ve kültürleri olan göçebe bir topluluğu tanımlamaktadır (Yağlıdere, 2011: 19). Çingene sözcüğünün İngilizce karşılığı olan *Gypsy* sözcüğü, *Egipcian*, *Egyptian*, *Gipcian*, *Gypcian* gibi farklı biçimlerde yazılan *Egyptian* sözcüğünden türemiştir. *Mısırlı* anlamına gelen bu sözcük, aslında çingenelerin kökenine dair yanlış bir varsayıma dayanır (Hancock, 2007: xxi). Osmanlı kaynaklarında da Çingeneler sıklıkla Mısırlılarla ilişkilendirilir. Bu kaynaklarda geçen *Kıptî* adlandırması Çingenelerin Mısır'da yaşayan bir kavim olan *Koptlar*la akraba olduklarını varsayar. Dünyada ve Türkiye'de Çingeneler için yaygın olarak *Gypsy*, *Sinti*, *Zigeuner*, *Zingari*, *Tsigane*, *Tigani*, *Gitane*, *Cingan*, *Çingâne*, *Manuş*, *Mırtıp*, *Poşa*, *Karaçi*, *Beyzade*, *Elekçi*, *Geynel*, *Cono*, *Gurbet*, *Abdal*, *Kıptî*, *Roman*, *Pırpırlı*, *Karaoğlan*, *Todi* ve *Mango* gibi isimler kullanılmaktadır (Duygulu, 2006: 12, 13). Ne var ki bu sözcüklerin pek çoğu günlük kullanımda kimi sıfatlaşmış anlamlar da taşır; Çingene sözcüğü, günlük dilde kimi durumlarda hakaret anlamı da taşıyan bir içerik kazanmıştır. Bu durum, sözcüğün anlamı ve niteliğinden çok etnik bir topluluğa olan genel toplumsal bakışın bir sonucudur. “Çingene'nin Bismillahından kıl çıkar”, “Bahçeye erik, kapıya çingen bastırma”, “Çingene parası” (bozuk para), “Çingeneleşme”, “Uğursuzluğu kırmak için bir Çingene kadınla birlikte olmak gerekir”, “Çingen çalar, Kürt oynar”, “Çingene çit çit, arkası bit bit” (Kolukırık, 2009: 124, 125) gibi pek çok ifade, Çingenelerin toplum içindeki dışlanmışlıklarını gösteren ve bunu pekiştiren ifadelerdendir.

Özellikle Türkiye'nin Batı bölgelerinde yaşayan Çingeneler kendilerini *Roman* olarak adlandırmaktadır (Duygulu, 2006:12-13). Trakya'daki bazı yerleşikler ise kendilerini *Çingene* olarak tanımlarlar (Yağlıdere, 2011: 20). Adlandırma konusu topluluğun içinde de yaşanan bir tartışma konusudur. Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada Çingene ve Roman sözcüklerine öğrencilerin nasıl bir anlam yükledikleri sorulmuş, öğrencilerin Çingene sözcüğüne %34,5; Roman sözcüğüne %21,8 oranında olumsuz anlam yükledikleri görülmüştür (Kolukırık, 2009: 127). Mezarciöğlü (2010), Çingene sözcüğü yerine kullanılacak olan herhangi bir adlandırmanın da zamanla yeniden olumsuz anlamlar kazanacağını belirtmektedir (s. 30, 32). Burada temel sorun bir topluluğa olan yaygın bakışın niteliğidir. Bu bakımdan kendisi de bir Çingene yazar olan Mustafa Aksu Çingene adının özellikle kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Akt. Alpman, 2004: 4). Bu

çalışma bu tartışmaya odaklanan bir çalışma olmamakla birlikte *Çingene* adlandırması çalışmada özellikle tercih edilmiştir.

Türkiye'deki Çingener, günümüzde yaygın olarak müzisyenlik, çiçek satıcılığı, kapıcılık, ayakkabı boyacılığı, sepetçilik, vb. gibi işler yaparak geçimlerini sağlamaktadır (Kyuchukov, 2007: 77). Çingenerin yaptıkları bu işlerin yüzlerce yıldır ciddi bir değişime uğramamış olması ise dikkat çekicidir. Yirminci yüzyılın başlarında Halliday (1922), Çingene erkeklerin kalaycılık, kadınlarının ise müzisyenlik yaptıklarını yazar (Akt. Kyuchukov, 2007: 77). Bu mesleklerin yüzlerce yıldır değişmemesinin en önemli nedenlerinden biri, Çingenerin toplumda maruz kaldıkları dışlanma ve ayrımcılıktır. Bu durum Avrupa ve ABD'de de çok farklılık göstermez (Fraser, 2005: 212). Çingenerin meslek seçimlerinde belirleyici olan başlıca etmenin, yaşadıkları toplum içinde toplumun ihtiyaç duyduğu işleri yaparak kabul görme arayışı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin Marushiakova ve Popov (2006), cellatlığın Osmanlı'da Çingener tarafından yapıldığını ve Çingenerin topluma yararlı üyeler olduğu görüşünün yaygın olduğunu aktarmaktadır (s. 79). Çingener için meslek, geçim sağlamada olduğu kadar toplumun geri kalanıyla ilişki kurulması ve bunun iyi bir biçimde yürütülmesi bakımından da oldukça önemlidir. Bu tabloda toplumda sevilmeyen ve hoş karşılanmayan işlerin Çingener tarafından yapıldığını ve bunun karşılığında Çingenerin, toplum içinde bir düzeyde kabul görmeyi ve güvenlik sağladıklarını söylemek abartılı olmayacaktır. Bu bakımdan Trakya'daki Çingene müzisyenler, toplumun eğlence ihtiyacını karşılamada önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bunu bir müzisyen şöyle ifade etmiştir:

“Geniş çaplı bir açıdan bakarsanız bizim tarihimiz, Edirne'miz Osmanlıya 92 yıl başkentlik etmiş bir memleket. Hala davul- zurna yatağı. Kırkpınar davulcuları ve zurnacıları ölmeyen bir nesil. Ben yeni gelecek nesillere güzel bir şeyler bırakmak için Kültür Bakanlığı ile yazışmalar yaptım. Kültür Bakanlığının ve diğer mevkideki tüm bakanlarımızın hepsinin haberleri var. Amacımız 'Davul- Zurna Ekibi'ni bakanlık bünyesinde aldirmek. Bu geleneğin kaybolmaması için ama çam sakızı, ama çoban armağanı bizim de yani... bazı isteklerimiz var”.

Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere Çingenerin zaman içinde edindikleri bu toplumsal rol, yerel kültürün korunması ve devamının sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Kimi kaynaklar Türkiye'de müziğin geçmişte Çingenerin tekelinde olduğunu belirtse de (Marushiakova ve Popov, 2006: 77) günümüz Türkiye'sinde Çingener, müzik ve eğlence sektörünün ihtiyaç duyduğu emek gücünün önemli bir

bölümünü oluştururlar. Müzisyenlik, Trakya’da yaşayan Çingenerde de belirgin bir meslek seçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çingenerin müziği ve bir meslek olarak müzisyenliği seçmesinde belirleyici olan nedenlerin arasında kuşkusuz hayati idame ettirme gayesi yer almaktadır. Ekonomik koşulların mesleki yönelimdeki önemini Çingene yazar Mustafa Aksu şöyle dile getirmektedir:

“Yoksul olduğum için 23 km. uzaktaki Düzce Ortaokulu’na gidemezdim. Okuma arzumu bilenler ‘Çingene olduğun için seni okutmazlar, engel olurlar’ diyorlardı. Yakınlarım da öyle düşünüyordu. ‘Bir zanaat öğrenmeye bak’ diyorlardı” (Aksu, 2006: 12).

Ekonomik nedenlere ilişkin Trakya’daki bir Çingene müzisyenin ifadeleri dikkat çekicidir:

“Mesleğimizi yaptırıyoruz. Çünkü, başka seçenek yok. Başka bir doktor, bir şeyler, neyse avukat... okusa ona ne lazım? Para lazım. O güç de olmadığından... Ben çalgıcı, çocuk da çalgıcı” yarın öbür gün başımız sıkılıyor. -Maddiyat yönünden- onun da işi yok, benim de işim yok. Ama bir berber olsa, yahut da hakim olsa, bir savcı... Onda muhakkak para bulunur o zaman”.

Ekonomi, müzik ve müzisyenliğe yönelimde çok büyük bir önem taşısa da Trakya’daki Çingene müzisyenlerin müzik ve müzisyenliği seçmesindeki tek belirleyen değildir.

Kültür ve gelenek, bu seçimi sağlayan nedenlerden bir başkasıdır. Dünya’da ve Türkiye’nin genelinde olduğu gibi müzisyenlik, Trakya Çingeneri için de bir kimliksel simge hâline gelmiştir. Müzisyenlik onlar için sadece bir meslek değil, adeta Çingene kimliğinin taşıyıcısı olan temel bir olgudur. Çingene bir müzisyen bu olguya şöyle vurgu yapmaktadır:

“Hep çoluk çocuğumuz öğreniyor. Babamızdan bize kaldı, bizden çocuğumuza kalan şey bunlar. Gelenek, görenek”. Bir başka müzisyen ise bu boyuta şöyle işaret etmektedir: “Bize bu müzisyenlik, dedelerden... çok eski. ...Sadece müzikle ilgileniyorum. Hayatımız öyle. Kökümüzden, babamızdan geleneksel olarak... aynen öyle yani. ...Babalarımız, amcalarımız... Benim, sadece benim öğrendiğim babam, amcam, diğer amcalarım... yani sülaleden bizimki. Aile içerisinde ekseri de tabi babam”.

Bu açıklamalar müzisyenliğin babadan oğula aktarılan önemli ve kimliğe ait bir olgu, bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır. Trakya’daki Çingene müzisyenlerin mesleki bilgi ve birikimlerini yakın çevreleriyle paylaştıkları; aile dışından olanlara ve yabancılara aktarmaya ise mesafeli yaklaştıkları görülmektedir: “Gösterdiğimiz kişiler... torunlar olsun, yakınlarımız var. Amca çocuklarımız var. ...Hep yakınlarımıza. Yabancılara yok...” Bu kapalı ilişkinin nedenlerinden biri kuşkusuz

ekonomik boyut olmakla birlikte bunun dışarıya karşı yani Çingene olamayanlara karşı geliştirilen bir savunma refleksi olduğu da söylenebilir. Bu bakımdan dayanışma burada büyük bir önem taşımaktadır:

“Ders ücreti falan almıyoruz. Örneğin senin evladını ben alıyorum. Meslektaşız! ‘Yardım etsin’ diyorum bana. Sen de diyorsun ‘al tabi ya bir şeyler öğrensın. Eve ekmek getirsin. Baba nasıl para kazanıyor. Ne şartlar altında eve para götürüyor ki o da bilsın’. O şekil oluyor. Veriyoruz arkadaşımızın çocuğuna. Bir şeyler çalıyor...”

2. TRAKYA ÇİNGENELERİNİN YAŞAMINDA MÜZİKAL ÖĞRENME SÜRECİ: YÖNELİM, BİRİKİM ve ÜRETİM

Trakya’daki Çingenerin yaşamında müzikal öğrenme sürecinde birbiri ile iç içe geçmiş; birbiriyle aynı anda da ilerleyebilen ve sürekli etkileşim hâlinde olan “alt süreçler” dikkat çekmektedir. Bu süreçler *yönelim*, *birikim* ve *üretim* süreçleridir.

Çingener ve müzik ilişkisi, pek çok kaynaktan ayrı ve özel bir bölüm olarak ele alınan önemli bir ilişkidir. Bu ilişkinin temelinde, Çingene toplulukları içinde doğan çocukların müziğe olan yönelimleri yer almaktadır. Öykünme, yönelimi sağlayan en temel olguların başında yer almaktadır. Japon keman eğitimcisi Shinichi Suzuki, kendi soyadını taşıyan eğitim yönteminde öykünmeye özel bir önem verir. Suzuki Yöntemi’nde öykünme, çocukta müzik yapma ve çalma isteğini uyandıran kıvılcımın ilk parlamasını sağlayan bir işlev taşır (Suzuki, 2010: 79). Trakya’da müzisyenlerle yapılan bir görüşmede geçen ifadeler öykünmenin rolünü daha belirgin kılmaktadır: *“Rastgele... Alıyor klarneti üflüyor. Ağabeyi nasıl yapıyor, o da aynısını yapmak istiyor”*. Bir başka görüşmede bir müzisyen, kendisini prova yaparken izleyen beş yaşındaki kızının bir su güğümüne vurarak kendisine nasıl eşlik ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Biz evde prova yaptığımız için o da görür bizi çalarken. Çalarken çok izledi bizi. Hoşuna gitti. O da güğümle çaldı.”* Başka bir müzisyen ise çocukluğuna dair şunları ifade etmektedir: *“Yani deli gibi böyle aman bir ustalar gitsin de hemen klarneti pencereden alayım çalayım... O şekil içimden geliyordu”*. Görüşmelere katılan bir diğer müzisyen, çocuğunun da kendisi gibi bir müzisyen olmasını hiç istemediğini fakat buna rağmen oğlunun bir klarnetçi olmaya yöneldiğini belirtmektedir. Müzik ve enstrüman, çocuğun ailesindeki müzisyenlere olan öykünmesinin sonucunda yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Çocuğun müziğe olan yöneliminde elbette bir yönlendirme ve hatta zorunluluk da söz konusudur. Daha önce de sözünü ettiğimiz ekonomik nedenler, bu yönelimde temel belirleyenlerdendir. Buna ek olarak müzisyenliğin Çingene kimliği açısından

taşıdığı önem ve Çingenelerin toplum içinde kabul görme arayışları, onların müziğe ve bir meslek olarak müzisyenliğe olan bu yönelimlerini pekiştirmektedir.

Suzuki'ye göre çocuğun müzikal yeteneği, kalıtsal veya doğuştan gelen bir özellik değildir. Suzuki'nin geliştirmiş olduğu Anadil Teorisi'nin temelinde her çocuğun yetenekli ve eğitilebilir olduğu yatar. Bu teoriye göre potansiyeli ortaya çıkaran ve bunun bir yetenek olarak gelişmesini sağlayan şey çevredir (Hongur, 2007: 4). Lev Vygotsky, sınıfladığı konuşmayı öğrenme evrelerinden biri, Sosyal Konuşma Evresi'dir. Vygotsky, bu evrede doğumundan itibaren sosyal olan çocuğun, kendi kendisiyle konuşmaya yani düşünmeye başladığını, dış şartlar onu zorladığında ise bu düşünmenin sesli olarak gerçekleştiğini belirtir (Erdener, 2009: 90). 0-5 yaş arası dönemde çocuklar en yüksek işitme kapasitesine ulaşırlar. Çocuğun anadilini öğrenmesi ile müzikal yeteneğin gelişimi arasında büyük bir benzerlik vardır. Çocuklar bu dönemde pasif dinleyicilerdir. Ancak bu süreçte çevrelerindeki sesleri algılayıp taklit edebilecek beceriye son derece kolay ulaşırlar (Özer ve Hongur, 2016: 147). Trakya'da yaşayan Çingene müzisyenlerin ailelerinde doğan çocuklar, müzikal uyaranlarca sarılmış bir çevrede büyürler. Müzik, çocukların çevreleriyle kurdukları ilişkide aynı zamanda bir oyun ve iletişim aracıdır. Trakya'da yaşayan Çingene bir müzisyen bunu şu sözlerle aktarmaktadır.

"O kendini bildiği zaman çocuk zaten, evde sazı görüyor. Eline alıyor devam... Biz demeden ona, "çal şunu" demeden hemen o alıyor zaten. 'Aaa baba bana vermiyor abim'... 'Al oğlum... ver oğlum, elinde biraz tutsun. O da çalsın".

Bir başka müzisyen de çocuğun müzikle kurduğu ilişki hakkında şunları söylemektedir: "...Üç dört yaşında oluyor çocuk. Hemen ağzına klarinet. Bir de davul"... Müzik, bu toplulukta yaşayan çocuklar için bir iletişim; enstrüman ise öncelikle bir oyun oynama aracıdır. Birikim süreci, aynı zamanda bir üretimi de içerir. Bir başka deyişle birikim ve üretim birbirini sararak ve iç içe yol alır. Yaşamın bir parçası haline gelen müzik ve enstrüman çalma, doğum öncesinden itibaren müzikle sarılmış olan çocuklar için anadillerini konuşmaktan çok farklı değildir. Dolayısıyla müzikal yetenek kavramı üzerinde bu doğrultuda bir tartışma yürütmek gerekmektedir. Çingenelerin yaşantısında hayatın normal akışı içinde gelişen müzikal yetenekte temel belirleyenin çevre olduğu dikkat çekicidir. Genetik aktarım ve yatkınlık kuşkusuz önem taşısa da uygun uyaranlarla sarılmayan bir çocuğun müzikal yeteneğini geliştirmesi olası değildir. Bu bakımdan birikim sürecinin ancak uygun uyaranlarca sarılan bir çocuğun hayatında gerçekleşebileceği söylenebilir (Gül ve Özer, 2021: 118).

Suzuki (2010), insanın çevresinin bir ürünü olduğunu öğrendiğini belirtir ve bunu bir tohumun çimlenip ağaca dönüşmesiyle örnekler. Tohum, yıllarca hareketsiz gibi görünse de günün birinde, uygun koşullar gerçekleştiğinde ilk filizlerini verir.

Ne var ki bu filizlenmeden önce tohum halihazırda dışarıdan bakıldığında kolaylıkla fark edilmeyen bir hazırlık ve birikim süreci içindedir. Zamanı geldiğinde filiz, tohumun kabuğunu çatlatarak yeni bir biçimde var olmaya ilk adımını atar; bu tohumun yaşantısında niteliksel bir değişimdir (s.30, 37). Trakya'daki Çingene topluluğu içindeki müzisyen ailelerde doğan çocuklar da benzer bir müzikal birikim ve hazırlık süreci geçirirler. Çocuğun oyun için veya merakla bir çalgıyla kurduğu ilk ilişki, onun müzikal anlamda gerçekleştirdiği bir niteliksel değişimdir. Doğum öncesinden itibaren çocuğun müzikle kurduğu ilişki, aslında sürekli biçim değiştirerek gelişmektedir. Trakya'da yaşayan bir Çingene müzisyen, çocuğun müzikle olan ilişkisinin doğuma kadar uzandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Boş zamanlarda biz, işimiz olmadığı an, evde mesela şimdi sazımızı düzeltmek için (iyi çalmak için) mesela evde sazımızı yokluyoruz. Kendi kendimize bir çalışma... akort yapıyoruz mesela. Kendi kendimize bir şeyler yapıyoruz. Benim yanımda ufak çocuğum, diğer arkadaşlarımda da ufak çocukları... zaten evde o duyuyor. Babasının yanındadır o. O müziği dinleyip, o kulaktan bir şeyler alıp, yetiştiği zaman da onun eline nereden baksan 7- 8 yaşlarında ritimle başlıyor. Doğar doğmaz başlıyor aslında duyup dinlemeye.”

İfadelerin genelinden de anlaşıldığı üzere sözünü ettiğimiz üç alt süreç de iç içe ve bir ilişki halinde seyretmektedir. Birbirleri ile mutlak bir öncelik- sonralık ilişkisi içinde olmayan bu alt süreçler birbirini sararak bütün bir öğrenme sürecini oluştururlar.

3. MÜZİKAL ÖĞRENME ORTAMI

Kamusal alanların toplumsallaşmayı mümkün kılan ortamlar olduğunu daha önce belirtmiştik. Trakya'daki Çingenelerin yaşadığı mahalle ve sokaklar, bu toplumsallaşmayı mümkün kılan temel kamusal alanların başında gelmektedir. Çocuk doğum öncesini de kapsayacak şekilde kendisini saran sosyal çevreyi zamanla genişletmekte ve gün geçtikçe genişleyen bu çevre içinde daha çok müzikal ilişki kurmaktadır. Çocuk, çevresiyle kurduğu iletişim ve etkileşim sonucunda gelişmektedir (Mergen, 2010: 31). Dolayısıyla çocuğun etkileşim içinde olduğu bu çevre ne kadar büyür ve niteliği artarsa iletişim halinde olduğu müzikal çevre de çeşitlenecektir. Bu çeşitlilik, aynı zamanda onu geliştirecek olan “sorunların” artması anlamına da gelmektedir. Burada esas olan bireysel gelişim değil çevrenin bir bütün olarak gelişmesidir. Bir bakıma çocuk, ancak onun hayatında yeni hedefler ve “sorunlar” çıkaran bir sosyal çevrede böylesi bir gelişmenin parçası olabilir. Bu bakımdan çocuğun bireysel gelişimini garanti altına alacak şey akranlarının ve içinde

yaşadığı çevrenin de gelişkin olmasıdır. Bu bakış yarışmayı değil birlikte hareket etmeyi ve dayanışmayı zorunlu kılar. Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin günlük yaşamı böylesi bir toplumsallıktan bugün uzak olsa da sözü edilen öğrenme ortamının gelişmesine olanak verecek bir kültürel zemine sahiptir. Trakya’daki Çingene müzisyenlerle yapılan görüşmelerde sokak ve mahalle kavramları sıklıkla vurgulanmıştır. Bir müzisyen çocuğunu şu sözlerle anlatmaktadır: “*Sokakta... evde de... Geziyor üç – dört saat. Sonra eve gelir. Hemen klarneti koyar. Sonra yemeğe oturur. (...) En fazla yollarda, izlerde, mahallede klarnet çalıyor*”. Bir başka müzisyen ise kamusal alanda kurduğu ilişki içinde müzikle tanışmasını şöyle anlatmaktadır:

“Biz gölden yetiştik. Hasır var o zaman. Burada çalışanların (müzisyenlerin) çoğu hasırcıdır. Halı yoktu. Hasır... dedemler, Panço Agalar, hepsi... Şükrü Agalar... O zaman biz göle giderdik. Sular içinde... sazları çıkarıyoruz. O zaman, orada bir taraftan çalgı çalmayı, çalgıcılığı öğrendik biz”.

Görüşmeye katılan bir diğer müzisyen torunlarıyla arasındaki müzikal ilişkiyi şöyle dile getirmiştir:

“Mahallede düğünler oluyor. Geliyorlar düğüne hazırlık yapıyorlar. Şey yapıyorlar, bir şeyler çalmaya... Yeni bir parça, üç tane parça öğrenmiş. Ben de az evvel dedim. İstemeyerek de olsa kulak misafiri oluyorum. Bu sefer mecbur ben de klarneti alıyorum. Torunla beraber çalıyorum. Geçen Ahmet’in oğluyla Ramazan geldi. İki torun çalıyorlar içeride. Şeyi çaldılar ‘Kırmızı gülün adı var’ bir mısra yanlış. ...dedim ‘orası öyle değil’ ben de aldım... üç tane klarnet oldu bu sefer. İki torun bir büyükbaba...”

Çingene müzisyenlerin evde, mahallede ve sokakta kurduğu bu müzikal ilişki, diyaloga dayanan bir öğrenmedir. Her çocuk beraber oynamaktan zevk alır. Çocukların, farklı gelişkinlikteki diğer çocuklarla oynaması/ etkileşime girmesi onların çok daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır; işte bu gerçek bir öğrenmedir (Suzuki, 2010: 79). Trakya’da yaşayan Çingenelerin hayatındaki kamusal alan, şu an idealize edebileceğimiz bir kamusal alandan uzak olsa da böylesi bir etkileşimi olanaklı kılan potansiyel barındırmaktadır.

SONUÇ

Trakya’daki Çingenelerin önemli bir bölümünün yaşamında müzik, onlar için son derece varoluşsal bir olgudur. Bu yaşantıda bir eğitim sürecinden çok bir öğrenmeden söz edilebilir. Bu öğrenmeyi sağlayan en temel unsurlar, onları saran müzikal çevre ve burada gerçekleşen toplumsal ilişkilerdir. Bu bakımdan kamusal alan ve bu alanın somutlandığı mahalle ve sokaklar sözünü ettiğimiz müzikal etkileşimi sağlayan önemli mekanların başında gelmektedir.

Geçimini müzikle sağlayan Çingene ailelerin çocukları, doğum öncesinden itibaren bir müzikal çevreyle sarılırlar ve burada büyürler. Onları saran bu müzikal çevre, büyük keman eğitimcisi Shinichi Suzuki'nin Anadil Yöntemi olarak tanımladığı metodun günlük hayatta oluşmuş bir benzeri olarak görülebilir.

Müzikal yeteneğin gelişimine uygun olan bu müzikal çevrede öğrenme, birbiriyle iç içe geçmiş üç alt sürecin beraberce ilerlemesi/ işlemeyle gerçekleşmektedir. Yönelim, Birikim ve Üretim olarak tanımladığımız bu üç alt süreç, beraberce Trakya'da yaşayan Çingene müzisyenlerin öğrenme sürecini oluşturmaktadır.

Bu alt süreçlerden biri olan yönelim, öykünme, ekonomik nedenler, toplumsal nedenler ve kültürel ve geleneksel nedenlerle gerçekleşmektedir.

Birikim, doğum öncesi dönemden başlayarak çocuğun müzik ve enstrümanla kurduğu ilk ilişkiye kadar uzanmaktadır. Birikim süreci, çocuğun anadilini öğrenme sürecine benzetilebilir. Müzik, toplumsal yaşamın başat unsurlarından biri olduğunda, çocuk için aynı zamanda bir iletişim kanalı; bir toplumsallaşma aracı haline gelmektedir. Bu bakımdan böylesi bir çevrede çocuğun toplumsallaşmasının da önemli bir koşulu haline gelmektedir.

Trakya'da hayatını müzikten kazanan Çingene ailelerde çocuklar, doğumdan itibaren müzikal bir üretimin içindedir denebilir. Bebeklik çağında birikim ve yönelim süreçleri daha belirgin olmakla birlikte çocuğun müzikle ve enstrümanla olan üretime dayalı ilişkisi öncelikle taklit ve oyunla iç içe gelişmektedir. Çocuğun büyürken zamanla aile dışındaki insanlar ve akranlarıyla geliştirdiği toplumsal ilişki çoğunlukla kamusal alanlarda yani mahalle ve sokakta gerçekleşmektedir. Bu ilişkide müzikal üretim, kurulan toplumsal ilişkinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Genetik aktarım ve yatkınlığın önemi göz ardı edilmemek koşuluyla Müzikal yetenek, geliştirilebilir bir beceridir. Ne var ki müzikle sarılmış bir çevre müzikal yeteneğin gelişimi için bir zorunluluktur.

Tüm bunların ışığında mahalle ve sokak gibi kamusal alanlar, Çingenelerin müzikle olan ilişkisini sağlayan ve geliştiren başlıca öğelerdir. Bu alanların yok olması veya kamusal işlevlerini kaybetmesi Trakya'daki Çingene müzisyenlerin müzikle olan ilişkilerine ciddi bir zarar verecek hatta bu ilişkiyi koparacaktır.

Trakya'da Çingenelerin yaşadığı bu mahalle ve sokaklar, yarışmanın değil toplumsal ve dayanışmacı bir öğrenmenin iyi bir prototipini oluşturmaktadır. Bu öğrenme ortamının gerçek anlamda nasıl somutlanacağı ise sosyoekonomik ve politik bir değerlendirmenin/ tartışmanın konusudur.

KAYNAKÇA

- AKSU, Mustafa, *Türkiye’de Çingene Olmak*, Kesit Yayınları, İstanbul 2006.
- ALPMAN, Nazım, *Trakya Çingeneleri*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2004).
- DOĞAN, Ali Ekber, Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak. *Praksis*, Sayı 16, 2007, s. 91-122.
- DUYGULU, Melih, *Türkiye’de Çingene Müziği*, Pan Yayınları, İstanbul 2006.
- ERDENER, Eda, Vygotsky’nin Düşünce ve Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri: Piaget’e Eleştirel Bir Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Kış*, 7(1), 2009, s. 85- 103.
- FRASER, Angus, *Çingeneler*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2005.
- FREIRE, Paulo, *Ezilenlerin Pedagojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- GÜL, Gizem, ÖZER, Ulaş, Yeteneğin Genetik ve Çevresel Yönü: Müzikal Yetenek Kavramı Nasıl Ele Alınmalı, *Madde Diyalektik ve Toplum*, 4(2), 2021 s. 112-119.
- HANCOCK, Ian, *We Are The Romani People*, University of Hertfordshire Press, Hatfield 2007.
- HONGUR, Gönenç, *Preparing A Suzuki Violin Student For A Successful Bach Double Concerto*, A Thesis Presented for the Master of Music Degree The University of Memphis, Memphis 2007.
- <https://sozluk.gov.tr> (03.05.2023).
- İNAL, Kemal, *Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004.
- KOLUKIRIK, Suat, *Dünden Bugüne Çingeneler Kültür- Kimlik- Tarih- Dil*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2009.
- KYUCHUKOV, H, *Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar’ın Tarihi, Kültürü ve Dili. Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul 2007.
- MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vasselin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2006.
- MERGEN, Filiz, *İkidilli Bireylerin Anadilinde ve İkinci Dilde Dilbilgisel ve Anlambilimsel İşlemlerinin Nörobilimsel Açıdan İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Dilbilim Anabilim Dalı, İzmir 2010.
- MEZARCIOĞLU, Ali, *Çingenelerin Kitabı*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZER, Ulaş, HONGUR, Gönenç, Suzuki’nin "Anadil Metodu" ve Türkiye’nin Trakya Bölümünde Yaşayan Müzisyen Çingeneler. *NWSA Fine Arts*, 11 (4), 2016 s. 153-160.

SUZUKİ, Shinichi, *Sevgiyle Eđitmek*, Porte Müzik Eğitim Malzemeleri Pazarlama Limited Őirketi, İstanbul 2010.

YAĞLIDERE, Alper, *İzmir Romanları*, Ozan Yayıncılık Ltd., İstanbul 2011.

YAYLA, Ahmet, Eğitim Kavramının Etik Açıdan Analizi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 2005.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŐMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatıőma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.